

مركز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

احکام فقهی مجسمه سازی

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: گرایش؛ فقه و اصول

نگارش: محمد اصغر رضایی

استاد راهنما؛ حجة الاسلام و المسلمین عباس کوثری

استاد مشاور؛ حجة الاسلام و المسلمین دکتر سید حسن عابدیان کلخوران

مهر ۱۳۸۶

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

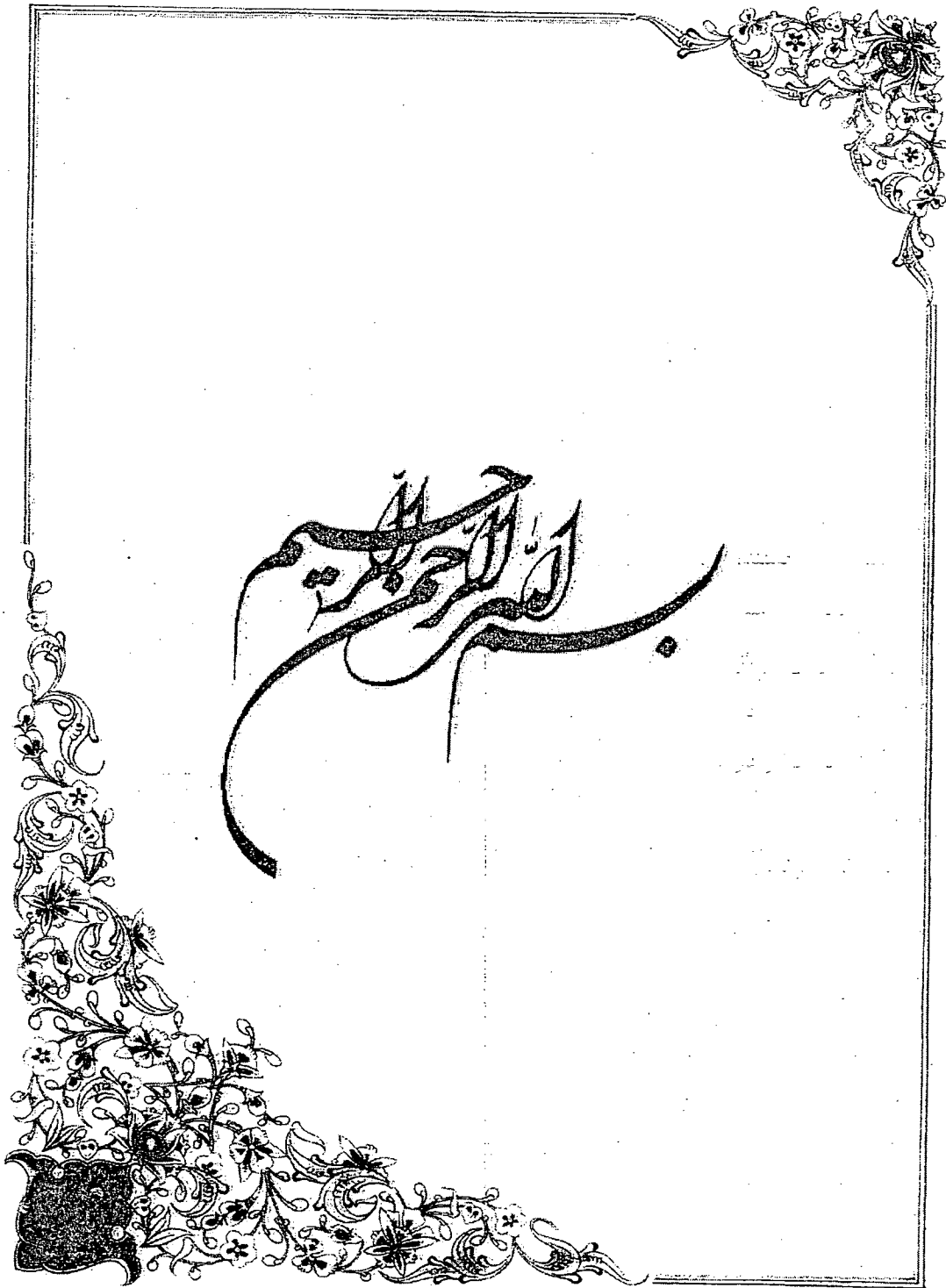
شماره ثبت: ۹۸۳

تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس خدایی را سزاوار است که اقیانوس رحمتش همه عالم را فرا گرفته است و تمام خوبی‌ها و زیبایی‌ها از آن اوست و سپاس خدایی را که توفیق ارزانی داشته تا برگی را از شاخسار درخت تنومند و شفافبخش معارف قرآن و اهلیت (ع) بچینم.

و سلام و صلوات بر حضرت ختمی مرتبت و اهلیت طاهرینش که واسطه‌های فیض الهی هستند. بر خود لازم می‌دانم که تقدیر و تشکر نمایم از همه کسانی که خالصانه تلاش می‌نمایند تا زمینه تحقیق و پژوهش را در جهت شناخت و ترویج معارف اسلامی مهیا کنند، بالخصوص از مسئولین مرکز جهانی علوم اسلامی و مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی، واحد پایان نامه و گروه فقه و اصول که در جهت نشر معارف اسلامی و رشد و بالندگی طلاب عزیز، بستر تحقیق و پژوهش را آماده نموده و در این مسیر تلاش می‌کنند.

بالاخص از اساتید محترم راهنما و مشاورم، حجة الاسلام و المسلمین جناب آقای کوثری و حجة الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر عابدیان (حفظهما الله) که هر کدام با راهنمایی‌ها و مشاوره‌های عالمانه و دلسوزانه خویش، در تمام مراحل این رساله، بنده ناچیز را یاری نمودند. زحمات این دو بزرگوار را ارج نهاده و از خدای مهربان برای این دو استاد گرانقدر و همه کسانی که برای اسلام و مسلمین خالصانه خدمت می‌کنند، آرزوی موفقیت و کامیابی می‌نمایم.

اهداء

این رساله را از صمیم قلب به ساحت مقدس رئیس مذهب و صاحب فقه شیعه، ششمین خورشید
فروزان آسمان ولایت و امامت؛ حضرت امام جعفر صادق (علیه السلام) اهدا می‌نمایم، شخصیتی که
سخنان ژرف و زلالش در تمام ابواب فقه حلال مشکلات است، و نیز هدیه به پدر و مادرم که مرا از
آوان کودکی در مسیر فراگیری معارف قرآن و اهل بیت (ع) قرار دادند، انشاء الله که خداوند مهربان در
همه جا یار و یاورشان باشد.

چکیده مطالب

در این نوشتار احکام فقهی مجسمه‌سازی در ضمن یک مقدمه و پنج فصل و یک خاتمه مورد کاوش قرار گرفته است.

در مقدمه طرح تحقیق بیان شده است.

فصل اول در برگیرنده مفاهیم و کلیات می‌باشد که واژگان حکم، مجسمه، ملاک حکم، علت حکم، صورت و تمثال در لغت و اصطلاح و بعضاً دیدگاه آیات، روایات و عرف در آن مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم ملاک حرمت مجسمه‌سازی از نظر آیات، روایات و فقهاء مورد پژوهش قرار گرفته و چنین نتیجه‌گیری شده است که ملاک حرمت مجسمه‌سازی از دیدگاه آیات، روایات و برخی از فقهاء، انگیزه‌های باطل و فاسد، ترویج و تقویت شرک و بت پرستی و افکار جاهلیت بوده است.

فصل سوم به حکم ساختن مجسمه غیر جانداران اختصاص یافته، اقوال فقهاء در این رابطه بررسی گردیده و ادله قول به حرمت مورد نقد واقع شده و در نهایت جواز ساختن مجسمه غیر جانداران به اثبات رسیده است.

در فصل چهارم احکام ساختن مجسمه جانداران، ملک و جن مورد پژوهش قرار گرفته، اقوال فقهاء در این رابطه بررسی گردیده، و ادله قول به حرمت (قول مشهور) که اجماع و روایات است، مورد نقد و بررسی واقع شده و در نهایت این گونه استنباط گردیده که ساختن مجسمه جانداران و غیر جانداران و مجسمه ملک و جن، اگر به انگیزه‌های باطل و فاسد نباشد و همچنین اگر موجب تقویت و ترویج شرک، بت پرستی، و افکار جاهلیت نگردد جایز است، و بیان شده که برخی از فقهای پیشین مانند شیخ طوسی در تفسیر تبیان و علامه طبرسی در تفسیر مجمع البیان و نیز گروهی از فقها و علمای معاصر، مجسمه‌سازی را با شرایط مزبور جائز می‌دانند.

در فصل پنجم احکام نگهداری و معامله مجسمه مورد بحث و بررسی قرار گرفته، و چنین استنباط گردیده: بر اساس قول مشهور که ساختن مجسمه جانداران را حرام می‌دانند، نگهداری و معامله آن نیز حرام می‌باشد.

و اما بنا به نظر برخی از فقهای دیگر که ساختن مجسمه جانداران و غیر جانداران را ذاتاً جائز می‌دانند، نگهداری و معامله آنها نیز جائز می‌باشد.

در پایان جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از تمام مباحث این رساله ارائه شده است.

فهرست مطالب

.....	تقدیر و تشکر	۱
.....	اهداء	۱
.....	چکیده	۱
.....	فهرست مطالب	۱
.....	مقدمه:	۱
.....	۱- تعریف و تبیین موضوع	۱
.....	۲- سابقه و ضرورت انجام تحقیق	۱
.....	۳- سؤالهای تحقیق	۲
.....	الف) سؤال اصلی:	۲
.....	ب) سؤالات فرعی:	۲
.....	۴- فرضیه‌های تحقیق	۲
.....	۵- اهداف تحقیق	۲
.....	۶- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق	۲
.....	۷- روش انجام تحقیق	۲
.....	۸- روش و ابزار گردآوری اطلاعات	۲
.....	۹- قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)	۲
.....	۱۰- سازماندهی تحقیق	۲

فصل اول: مفاهیم و کلیات

.....	گفتار اول: مفهوم حکم	۶
.....	۱- معانی لغوی حکم	۶
.....	جمع بندی از معانی لغوی حکم	۷
.....	۲- حکم شرعی در اصطلاح	۸
.....	الف) تعریف مشهور قدماي اصولی	۸
.....	ب) تعریف برخی اصولی‌ها از حکم شرعی	۸
.....	ج) تعریف شهید صدر (ره) از حکم شرعی	۹

- ۳- اقسام حکم شرعی ۹
- الف) تعریف حکم تکلیفی ۹
- ب) اقسام حکم تکلیفی ۱۰
- ج) تعریف حکم وضعی ۱۱
- د) گفتار علماء نسبت به احکام ثابت و متغیر ۱۱
- ه) ویژگی‌های احکام ثابت و متغیر و تعریف آنها ۱۲
- گفتار دوم: مفهوم مجسمه ۱۲
- ۱- مجسمه در لغت ۱۲
- جمع بندی از معنای لغوی جسم و مجسمه ۱۵
- ۲- مجسمه در عرف ۱۶
- ۳- انواع و اقسام مجسمه سازی ۱۶
- گفتار سوم: مفهوم ملاک و علت حکم ۱۷
- ۱- معنی لغوی ملاک حکم ۱۷
- جمع بندی از معنی لغوی ملاک ۱۸
- ۲- معنی لغوی علت حکم ۱۹
- جمع بندی از معنی لغوی علت ۲۰
- ۳- تفاوت ملاک حکم و علت حکم از نظر لغت ۲۱
- ۴- ملاک حکم در اصطلاح فقها ۲۱
- جمع بندی و نتیجه گیری از گفتار فقهاء ۲۳
- ۵- علت حکم در اصطلاح فقهاء ۲۳
- ۶- تفاوت ملاک حکم و علت حکم در اصطلاح فقها ۲۵
- گفتار چهارم: مفهوم صورت و تمثال ۲۶
- ۱- صورت در لغت ۲۶
- جمع بندی از معانی لغوی صورت ۲۸
- ۲- معانی لغوی تمثال ۲۹
- جمع بندی و نتیجه گیری از معانی لغوی تمثال ۳۲
- ۳- فرق صورت و تمثال از نظر لغت ۳۳
- ۴- مفهوم صورت در قرآن ۳۳

- ۳۴..... ۵- مفهوم تمثال در قرآن
- ۳۵..... ۶- فرق صورت و تمثال در قرآن
- ۳۶..... ۷- مفهوم صورت و تمثال در روایات
- ۳۸..... ۸- جمع بندی از مفهوم صورت و تمثال در روایات
- ۳۸..... ۹- اقوال علما در رابطه موجود میان صورت و تمثال
- ۳۹..... الف) نقد و بررسی قول اول و دوم
- ۳۹..... ب) نقد و بررسی قول سوم
- ۴۰..... ج) نقد و بررسی قول چهارم
- ۴۰..... د) بررسی قول پنجم
- ۴۱..... ه) جمع بندی و نتیجه گیری

فصل دوم: ملاک حرمت در مجسمه سازی

- ۴۳..... گفتار اول: ملاک حرمت مجسمه سازی در قرآن کریم
- ۴۳..... ۱- آیه بیان کننده مجسمه سازی برای حضرت سلیمان
- ۴۵..... ۲- آیاتی بیانگر مجسمه سازی قوم حضرت موسی (ع)
- ۴۷..... ۳- جمع بندی و نتیجه گیری
- ۴۷..... گفتار دوم: ملاک حرمت مجسمه سازی در روایات
- ۴۷..... ۱- روایات دسته اول
- ۴۸..... بررسی روایت محمد بن جعفر اسدی
- ۴۸..... الف) بررسی سندی
- ۴۹..... ب) بررسی دلالتی
- ۵۰..... بررسی روایت علی بن حمزه
- ۵۰..... نظریه امام خمینی (ره) نسبت به روایات مزبور
- ۵۱..... ایراد بر کلام امام خمینی (ره) و پاسخ آن
- ۵۱..... ۲- روایات دسته دوم
- ۵۱..... روایت قطب راوندی
- ۵۲..... بررسی روایت مزبور
- ۵۲..... نظریه امام خمینی (ره) در باره روایت مزبور

- ۵۳..... ۳- روایات دسته سوم
- ۵۴..... الف) نقد و بررسی روایات مزبور
- ۵۵..... ب) نتیجه‌گیری از این دسته روایات
- ۵۶..... ۴- روایات دسته چهارم
- ۵۶..... نقد و بررسی روایت اصبع بن نباته
- ۵۶..... الف) بررسی سندی
- ۵۷..... ب) بررسی دلالتی
- ۵۷..... نقد و بررسی روایت شهید ثانی
- ۵۸..... گفتار سوم: ملاک حرمت مجسمه سازی از نظر فقهاء
- ۵۸..... ۱- بررسی قول اول
- ۵۹..... اشکالات قول اول
- ۵۹..... ۲- بررسی قول دوم
- ۶۱..... اشکالات قول دوم
- ۶۲..... ۳- بررسی قول سوم

فصل سوم: حکم ساختن مجسمه غیر جانداران

- ۶۵..... گفتار اول: اقوال فقهاء
- ۶۵..... بررسی قول اول
- ۶۶..... گفتار دوم: روایات دلالت کننده بر حرمت مطلق مجسمه سازی
- ۶۷..... ۱- روایات دسته اول
- ۶۸..... الف) نقد و بررسی روایات مزبور
- ۶۹..... ب) نظریه امام خمینی (ره) نسبت به روایات مزبور
- ۶۹..... ج) ایرادها بر نظریه امام خمینی (ره) و پاسخ آنها
- ۶۹..... ایراد اول و پاسخ آن
- ۷۰..... ایراد دوم و پاسخ آن
- ۷۱..... ایراد سوم و پاسخ آن
- ۷۲..... ۲- روایات دسته دوم
- ۷۲..... اول: روایت سکونی

- ۷۳..... نقد و بررسی روایت سکونی
- ۷۳..... الف) نقد و بررسی سندی
- ۷۴..... ب) نقد و بررسی دلالی
- ۷۴..... دوم: روایت ابن قداح
- ۷۵..... الف) نقد و بررسی روایت ابن قداح
- ۷۵..... ب) نظر امام خمینی (ره) نسبت به این دو روایت
- ۷۶..... ۳- روایات دسته سوم
- ۷۶..... اول: روایت اربع مائة
- ۷۷..... نقد و بررسی روایت اربع مائة
- ۷۹..... دوم: روایت ابی بصیر
- ۷۹..... نقد و بررسی روایت ابوبصیر
- ۷۹..... الف) نقد و بررسی سندی
- ۸۰..... ب) نقد و بررسی دلالی
- ۸۱..... سوم: روایت عبدالله بن طلحه
- ۸۱..... نقد و بررسی روایت عبدالله بن طلحه
- ۸۲..... چهارم: روایت جراح مدائنی
- ۸۲..... نقد و بررسی روایت جراح مدائنی
- ۸۲..... الف) نقد و بررسی سندی
- ۸۳..... ب) نقد و بررسی دلالی
- ۸۴..... ۴- روایات دسته چهارم
- ۸۵..... نقد و بررسی روایات دسته چهارم
- ۸۵..... الف) نقد و بررسی سندی
- ۸۷..... ب) نقد و بررسی دلالی
- ۸۷..... ج) اشکالات فراگیر نسبت به همه این چهار دسته روایات
- ۸۹..... گفتار سوم: دلیل دیگر برای حرمت مطلق مجسمه سازی
- ۸۹..... اشکالات دلیل مزبور

فصل چهارم: حکم ساختن مجسمه جانداران

- ۹۲..... مقدمه:
- ۹۲..... نکته اول: نقش زمان و مکان در حکم مجسمه سازی
- ۹۳..... نکته دوم: ارزشمندی آراء و گفتار فقهاء از جهات سه گانه
- ۹۳..... الف) ارزشمندی آراء و گفتار فقهاء از جهت عملی و رفتاری
- ۹۴..... ب) ارزشمندی آراء و گفتار فقهاء از جهت واقع نمایی
- ۹۴..... ج) ارزشمندی آراء و گفتار فقهاء از جهت زمانی
- ۹۵..... گفتار اول: اقوال فقهاء و ادله قول مشهور نسبت به حکم ساختن مجسمه جانداران
- ۹۶..... ۱- دلیل اول: اجماع و نفي خلاف
- ۹۶..... الف) پیشینه اجماع نسبت به این مسأله
- ۹۷..... ب) پیشینه نفي خلاف نسبت به این مسأله
- ۹۸..... ج) نقد و بررسی اجماع مزبور
- ۱۰۰..... ۲- دلیل دوم: روایات
- ۱۰۰..... اول: حدیث مناهی
- ۱۰۱..... نقد و بررسی حدیث مزبور
- ۱۰۱..... دوم: روایت تحف العقول و فرازی از کتاب فقه الرضا (ع)
- ۱۰۲..... نقد و بررسی روایت تحف العقول و فقه الرضا (ع)
- ۱۰۲..... الف) نقد و بررسی سندی
- ۱۰۳..... ب) نقد و بررسی دلالی
- ۱۰۵..... سوم: روایات دمیدن روح در مجسمه
- ۱۰۷..... کیفیت استدلال با روایات مزبور
- ۱۰۸..... نقد و بررسی سندی روایات دمیدن روح
- ۱۰۸..... الف) روایت ابن ابی عمیر
- ۱۰۸..... ب) روایت حسین بن منذر
- ۱۰۹..... ج) روایت سعد بن ظریف
- ۱۱۰..... د) روایت محمد بن مروان
- ۱۱۱..... ه) روایت ابن عباس

- ۱۱۲..... نقد و بررسی دلالتی نسبت به روایات دمیدن روح
- ۱۱۴..... چهارم: موثقه ابی العباس بقباق
- ۱۱۵..... اشکالات دلالتی موثقه مزبور
- ۱۱۵..... الف) اشکال آقای خویی (ره)
- ۱۱۶..... ب) اشکال امام خمینی (ره)
- ۱۱۷..... پنجم: صحیحۀ محمد بن مسلم
- ۱۱۸..... اشکالات دلالتی بر صحیحۀ مزبور
- ۱۱۸..... اشکال اول
- ۱۱۹..... نظر امام خمینی (ره) در مورد صحیحۀ محمد بن مسلم
- ۱۲۰..... اشکال دوم
- ۱۲۰..... ششم: صحیحۀ زراره
- ۱۲۱..... اشکالات دلالتی بر صحیحۀ مزبور
- ۱۲۱..... گفتار دوم: مسائل نیازمند بررسی بر اساس قول مشهور
- ۱۲۲..... ۱- اعتبار یا عدم اعتبار قصد حکایت
- ۱۲۲..... اقوال فقها و ادله آنها
- ۱۲۳..... دلیل قول اول
- ۱۲۳..... دلیل قول دوم
- ۱۲۴..... دلیل قول سوم
- ۱۲۴..... ۲- حکم ساختن مجسمه‌های ناقص
- ۱۲۵..... الف) انواع مجسمه سازی ناقص
- ۱۲۶..... ب) اقوال فقها و ادله آنها
- ۱۲۷..... ۳- ساختن مجسمه جاندار توسط چند نفر
- ۱۲۷..... اقوال فقهاء و ادله آنها
- ۱۲۸..... دلایل قول اول
- ۱۲۹..... دلیل قول دوم
- ۱۲۹..... دلیل قول سوم
- ۱۳۰..... دلیل قول چهارم
- ۱۳۰..... ۴- مجسمه سازی با ماشین آلات و ابزار جدید

- ۵- ساختن مجسمه جانداران تخیلی ۱۳۱
- گفتار سوم: نظریات قائلان بر جواز مجسمه سازی ۱۳۱
- ۱- نظریات فقهای قدیم ۱۳۲
- ۲- نظریات فقها و علمای معاصر ۱۳۳
- ۳- جواز مجسمه سازی ۱۳۷
- گفتار چهارم: حکم ساختن مجسمه ملک و جن ۱۳۸
- ادله قائلان به حرمت ۱۳۸
- الف) دلیل اول: روایت تحف العقول ۱۳۸
- ب) دلیل دوم: موثقه ابی العباس ۱۳۹
- ج) دلیل سوم: عدم تفاوت مجسمه ملک و جن و مجسمه جانداران ۱۴۰

فصل پنجم: احکام نگهداری و معامله مجسمه

- مقدمه ۱۴۳
- گفتار اول: نقد و بررسی قول به حرمت نگهداری مجسمه و ادله آن ۱۴۳
- ۱- طرفداران قول مزبور ۱۴۳
- ۲- دلیل اول بر حرمت نگهداری مجسمه ۱۴۴
- اشکالات دلیل مزبور و پاسخ آنها ۱۴۵
- ۳- دلیل دوم بر حرمت نگهداری مجسمه ۱۴۷
- الف) دسته اول از روایات ۱۴۷
- اول: روایت سکونی ۱۴۷
- اشکالات روایت مزبور ۱۴۸
- دوم: موثقه ابن قداح ۱۴۸
- ب) دسته دوم از روایات ۱۴۹
- اول: صحیحه محمد بن مسلم ۱۴۹
- نقد و بررسی صحیحه مزبور ۱۴۹
- دوم: روایت حلبی ۱۵۰
- ج) دسته سوم از روایات ۱۵۱
- اول: موثقه ابی بصیر ۱۵۱

- دوم: روایت محمد بن مروان ۱۵۱
- (د) دسته چهارم از روایات ۱۵۲
- اول: روایت مثنی ۱۵۲
- دوم: موثقہ یحیی بن علاء ۱۵۳
- (ه) دسته پنجم از روایات ۱۵۳
- موثقہ ابی العباس ۱۵۳
- اشکالات موثقہ مزبور ۱۵۴
- گفتار دوم: نقد و بررسی قول به جواز نگهداری مجسمه و ادله آن ۱۵۵
- ادله قول به جواز نگهداری مجسمه ۱۵۵
- (الف) دسته اول از روایات ۱۵۵
- اول: صحیحہ محمد بن مسلم ۱۵۶
- اشکال صحیحہ مزبور و پاسخ آن ۱۵۶
- دوم: صحیحہ محمد بن مسلم ۱۵۷
- (ب) دسته دوم از روایات ۱۵۷
- اول: مرفوعه ابن ابی عمیر ۱۵۸
- دوم: مرسله ابن ابی عمیر ۱۵۸
- (ج) دسته سوم از روایات ۱۵۹
- اول: صحیحہ علی بن جعفر (ع) ۱۵۹
- دوم: صحیحہ محمد بن مسلم ۱۵۹
- سوم: صحیحہ حلبی ۱۶۰
- گفتار سوم: بررسی حکم معامله مجسمه ۱۶۱
- ۱- نقد و بررسی قول به حرمت معامله مجسمه ۱۶۱
- (الف) طرفداران قول مزبور ۱۶۱
- (ب) ادله قول مزبور ۱۶۲
- روایات دسته اول ۱۶۲
- صحیحہ محمد بن مسلم ۱۶۲
- اشکالات صحیحہ مزبور ۱۶۳
- روایات دسته دوم ۱۶۴

۱۶۴.....	اول: صحیحہ علی بن جعفر.....
۱۶۴.....	اشکالات صحیحہ مزبور.....
۱۶۵.....	دوم: روایت مثنی.....
۱۶۵.....	روایات دستہ سوم.....
۱۶۵.....	بخشی از روایت تحف العقول.....
۱۶۶.....	اشکالات روایت مزبور.....
۱۶۷.....	۲- نقد و بررسی قول به جواز معامله مجسمه.....
۱۶۷.....	ادله قول مزبور.....
۱۶۷.....	الف) دستہ اول از روایات.....
۱۶۷.....	اول: صحیحہ عبدالله بن مغیره.....
۱۶۸.....	اشکال صحیحہ مزبور و پاسخ آن.....
۱۶۹.....	دوم: موثقه ابی بصیر.....
۱۶۹.....	ب) دستہ دوم از روایات.....
۱۶۹.....	صحیحہ علی بن جعفر.....
۱۷۱.....	خاتمه: جمع بندی و نتیجه گیری.....
۱۷۱.....	۱- جمع بندی و نتیجه گیری از فصل اول.....
۱۷۲.....	۲- جمع بندی و نتیجه گیری از فصل دوم.....
۱۷۳.....	۳- جمع بندی و نتیجه گیری از فصل سوم.....
۱۷۵.....	۴- جمع بندی و نتیجه گیری از فصل چهارم.....
۱۷۷.....	۵- جمع بندی و نتیجه گیری از فصل پنجم.....
۱۷۹.....	فهرست منابع و ماخذ.....

مقدمه:

۱- تعریف و تبیین موضوع

با توجه به اینکه مجسمه سازی یکی از افعال انسانها است و از دیرباز در جوامع مرسوم بوده، از این رو مباحث مربوط به احکام آن در کتابهای فقهی و بعضاً در کتابهای تفسیری مطرح شده است. بسیاری از فقهاء مباحث مربوط به ساختن مجسمه، نگهداری، خرید و فروش آن را، در ضمن احکام مطلق صورتگری، در کتاب متاجر، باب معاملات و مکاسب محرمة بیان نموده‌اند، اما برخی از فقهاء مانند شیخ طوسی در مبسوط و علامه در تذکره بخشی از مباحث مربوط به مجسمه و نقاشی را در کتاب نکاح، باب الولیمة، مطرح نموده‌اند، چنانکه اکثر فقهای اهل سنت این گونه عمل کرده‌اند. اما آن مباحث از احکام مجسمه و تصویر که با نماز ارتباط پیدا می‌کند، در کتاب صلاة، باب لباس نماز گذار، مکان نماز گذار و احکام مساجد، ذکر شده است. در برخی از کتابهای تفسیری مباحث مربوط به احکام مجسمه سازی و نقاشی در تفسیر آیه ۵۱ از سوره بقره و در تفسیر آیه ۱۳ از سوره سباء مطرح گردیده است.

بنابراین با توجه به معلوم شدن تبار مسأله مجسمه سازی و با توجه به اینکه اکثر فقهاء آن را حرام معرفی نموده‌اند، لذا در این تحقیق ملاک حرمت در مجسمه سازی با توجه به نقشی که در استنباط احکام فقهی می‌تواند داشته باشد، با نگاهی فقهی بررسی می‌شود و همچنین احکام فقهی مجسمه سازی اعم از مجسمه جانداران و غیر جانداران، مجسمه‌های ناقص، مجسمه جانداران تخیلی و مجسمه فرشته و جن، مورد پژوهش قرار می‌گیرد و برخی فروعی که بر این موضوع مترتب می‌شود مانند نگهداری، خرید و فروش مجسمه نیز بررسی می‌شود.

۲- سابقه و ضرورت انجام تحقیق

درباره حکم مجسمه سازی تقریباً از اوایل تاریخ علم فقه؛ یعنی از زمان ابن جنید، شیخ مفیده (ره) و شیخ طوسی تا زمان شهید ثانی، در کتابهای فقهی و بعضاً در کتابهای تفسیری مطالبی بسیار مختصر در ضمن احکام مطلق صورتگری بیان شده است. شهید ثانی در کتاب مسالک و همچنین فقهای بعد از وی تا زمان شیخ انصاری مانند محقق ثانی در جامع المقاصد، محقق اردبیلی در مجمع الفایده و صاحب مفتاح الکرامه، یک مقداری بحث از صورتگری و مجسمه سازی را مفصل تر مطرح نموده‌اند. شیخ انصاری (ره) در کتاب مکاسب مباحث را مفصل تر از فقهای قبل از خود، بحث نموده و روایاتی که در این زمینه وجود دارد بیشتر از دیگران مورد نقد و بررسی قرار داده است و همین طور فقهای بعد از شیخ انصاری (ره) که بر کتاب مکاسب وی حاشیه نوشته‌اند، بعضاً مباحث مربوط به مجسمه سازی و صورتگری را، مانند مباحث فقهی دیگر، مفصل تر از فقهای قبل از خود بیان نموده‌اند، و همچنین فقهای معاصر مانند امام خمینی (ره) در کتاب

مکاسب محرمه و آقای خوئی (ره) در مصباح الفقاهه، و برخی از فقهای فعلی، مباحث مربوط به مجسمه سازی را، مانند فقهای پیشین، در ضمن مباحث مطلق صورتگری، اما بسیار مفصل تر از فقهای قدیم و متأخر مطرح نموده‌اند و روایاتی که در این زمینه وجود دارد، به صورت مفصل و دقیق مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند، ولی علی رغم اینها تمام کسانی که درباره صورتگری و مجسمه سازی قلم فرسایی نموده‌اند، یا اصلاً نسبت به ملاک حرمت در مجسمه سخن نگفته‌اند و یا اینکه بسیار به صورت مختصر و تلگرافی اشاره نموده‌اند و همچنین طبق تبعی که صورت گرفت از فقهاء و علمای شیعه تا کنون کسی کتاب یا رساله‌ای مستقل نه تنها به زبان فارسی، بلکه به زبان عربی نیز، تحت عنوان احکام مجسمه سازی ننوشته است. این در حالی است که امروزه، مجسمه سازی در اکثر جوامع به ویژه در جوامع اسلامی به اوج خود رسیده است، اما نه به انگیزه پرستش و مقدس دانستن آن، بلکه به انگیزه‌های معقولانه، بنابراین نیازهای امروزه ما ایجاب می‌کند که رساله‌ای تحت عنوان احکام فقهی مجسمه سازی که در برگیرنده مباحث ملاک حرمت در مجسمه سازی و احکام فقهی آن باشد، به صورت مستند و مستدل [البته آن مقداری که در توان نویسنده باشد] نوشته شود که تا روشن گردد حکم مجسمه سازی، امروز همان حکم هزار سال قبل است و یا اینکه حکم دیگری دارد؟

۳- سؤالیهای تحقیق

الف) سؤال اصلی:

احکام فقهی مجسمه سازی چیست؟

ب) سؤالات فرعی:

۱- مجسمه در لغت و عرف چیست؟

۲- اقسام مجسمه سازی کدام است؟

۳- ملاک حرمت در مجسمه سازی چیست؟

۴- ساختن مجسمه غیر جانداران چه حکمی دارد؟

۵- ساختن مجسمه جانداران چه حکمی دارد؟

۶- ساختن مجسمه‌های جانداران به صورت ناقص چه حکمی دارد؟

۷- ساختن مجسمه جانداران تخیلی و مجسمه‌های ملک و جن چه حکمی دارد؟

۸- نگهداری، خرید و فروش مجسمه چه حکمی دارد؟

۴- فرضیه‌های تحقیق

۱- ملاک حرمت در مجسمه سازی، انگیزه‌های باطل و فاسد، تقویت و ترویج افکار شرک‌آمیز و فاسد،

می‌باشد.

۲- ساختن مجسمه جانداران و غیر جانداران اگر به انگیزه‌های باطل و فاسد نباشد، و همچنین موجب تقویت و ترویج افکار باطل و شرک‌آمیز نشود، حرام نیست.

۳- نگهداری، خرید و فروش مجسمه، اگر به قصد تقویت و ترویج افکار باطل و فاسد نباشد و همچنین موجب تقویت و ترویج اندیشه‌ها و کارهای باطل نشود، حرام نیست.

۵- اهداف تحقیق

۱- هدف اصلی در این تحقیق روشن شدن احکام مجسمه سازی در عصر حاضر و از این طریق سوق دادن جامعه به سمتی که مورد رضای الهی است، می‌باشد.

۲- یکی دیگر از هدفهای این تحقیق، یافتن ملاک حرمت در مجسمه سازی است.

۶- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق

آنچه که می‌توان در این تحقیق به عنوان نوآوری قلمداد نمود، بررسی ملاک حرمت در مجسمه سازی و نقش زمان و مکان در احکام مجسمه سازی می‌باشد، و دیگر این که مجموعه‌ای به زبان فارسی در این موضوع ارائه می‌شود.

۷- روش انجام تحقیق

با توجه به موضوع این تحقیق که یک موضوع فقهی است، لذا روش انجام تحقیق در این رساله کتابخانه‌ای می‌باشد.

۸- روش و ابزار گردآوری اطلاعات

اطلاعات مورد نظر در رساله حاضر، با استفاده از متون و منابع موجود و قابل دسترس اعم از کتابهای لغت، کتابهای فقهی، تفسیری، روایی، مقالات، فتاوی و... به روش فیش برداری و یادداشت برداری گردآوری و دسته بندی گردیده و سپس مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است.

۹- قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)

تحقیق حاضر قلمرو زمانی و مکانی ندارد، اما با توجه به اینکه موضوع تحقیق یک موضوع مشخص فقهی می‌باشد، لذا بر اساس آیات، روایات و دیدگاه‌های فقهاء و علما در این موضوع مشخص؛ یعنی احکام فقهی مجسمه سازی، تحقیق می‌شود.

۱۰- سازماندهی تحقیق

این رساله مشتمل بر یک مقدمه، پنج فصل و یک خاتمه می‌باشد. مقدمه دربرگیرنده طرح تحقیق است. فصل اول مفاهیم و کلیات است که دربردارنده چهار گفتار می‌باشد، گفتار اول مفهوم حکم، گفتار دوم، مفهوم مجسمه، گفتار سوم مفهوم ملاک و علت حکم و گفتار چهارم مفهوم صورت و تمثال است.

فصل دوم ملاک حرمت در مجسمه سازی می باشد که در سه گفتار طرح شده است. گفتار اول ملاک حرمت مجسمه سازی در قرآن کریم، گفتار دوم ملاک حرمت مجسمه سازی در روایات و گفتار سوم ملاک حرمت مجسمه سازی از نگاه فقهاء است.

فصل سوم حکم ساختن مجسمه غیر جانداران است که در سه گفتار بحث شده است. گفتار اول اقوال فقهاء، گفتار دوم روایات دلالت کننده بر حرمت مطلق مجسمه سازی و گفتار سوم دلیل دیگر برای حرمت مطلق مجسمه سازی می باشد.

فصل چهارم حکم ساختن مجسمه جانداران است که در ضمن یک مقدمه و چهار گفتار بررسی گردیده است. گفتار اول اقوال فقهاء و ادله قول مشهور نسبت به حکم ساختن مجسمه جانداران، گفتار دوم مسائل نیازمند بررسی بر اساس قول مشهور، گفتار سوم نظریات قائلان بر جواز مجسمه سازی و گفتار چهارم حکم ساختن مجسمه ملک و جن است.

فصل پنجم احکام نگهداری و معامله مجسمه است که در یک مقدمه و سه گفتار تدوین شده است. گفتار اول نقد و بررسی قول به حرمت نگهداری مجسمه و ادله آن، گفتار دوم نقد و بررسی قول به جواز نگهداری مجسمه و ادله آن و گفتار سوم بررسی حکم معامله مجسمه می باشد.

در خاتمه جمع بندی و نتیجه گیری از مجموع مباحث رساله صورت می گیرد.